

Die Reisewege von Dr. Gyula Prinz in Zentralasien (s. S. 83)
1:7500000

PRINZ GYULA

AZ ÉG HEGYEINEK SZERELMESE

▷ SZÖVEG: LEVICZKI ANITA | FÉNYKÉP: MAGYAR FÖLDRAJZI MÚZEUM ARCHÍVUMA

Prinz Gyulát gyakran emlegetik úgy, hogy ő volt az utolsó nagy felfedező utazónk. 1906-os és 1909-es belső-ázsiai útjaival valóban kiérdemelte e megtisztelő címet. Ő azonban ezt vallotta: „Nem voltam én felfedező utazó soha, nem is akartam lenni, tudományos kutatásokra mentem! Csak véletlenül kerültem a felfedező utazók sorába...”

Ez a bizonyos véletlen a nagy hírű gothai Justus Perthes-féle Geographen-Kalender érdeme. Az 1900-as évek elején vastag kiadványai évről évre beszámoltak a felfedező utazásokról, az év legkiválóbb felfedezőinek útját pedig külön térképlapokon is bemutatatták. Az 1909-es esztendő nagy szenzációi a sarkvidéki ábrázolások voltak, de Ázsia belseje is kezdett kibontakozni az ismeret-

▲ 9150 km nyeregben

Prinz Gyula közép-ázsiai utazását bemutató 8. számú térképlap a gothai Justus Perthes-féle Geographen-Kalender 1910-es évkönyvéből.

„Két esztendőnek, 1906 és 1909-nek javarészt nappal nyeregben, éjjel sátorban töltöttem. Magamban, egy-két kirgiz legény kíséretében barangoltam be összesen mintegy 280.000 km²-nyi területet. Akkorra területet, mint az egész [történelmi] Magyarország Horvátország nélkül. Nyeregben tettem meg összesen 9150 km-t. Szinte pontosan annyi út ez, mint légvonalban Budapesttől Tokióig”

(Utazásaim Belső-Ázsiában, második kiadás)

lenség homályából Az 1910-es kötet 16 térképe között így ott találjuk Peary térképét az Északi- és Shackletonét a Déli-sarkvidékről, valamint Stein Aurélét a Tarim-medencéről. A 8. térképlapot Prinz Gyula Közép-Ázsia határvidékén tett utazásának szentelték, ezzel pedig – ha akarta, ha nem – végérvényesen besorolták a legnagyobb felfedezők közé.

Prinz Gyula szinte napra pon-

tosan 10 évre rá látta meg a napvilágot (1882. január 11.), hogy a Magyar Földrajzi Társaság megszületett (1872. január 12.). Már fiatalon megismerkedett a gleccserekkel, nyolcadikos gimnazista korában megmászta a Monte Baldót az Olasz-Alpokban, és a Monte Cristallo alatt is nézegette párszor a Dolomitokat. Ezt annak köszönhetjük, hogy „vasúti gyekek” volt: a rábamolnári vasúti állomás állomásfőnök-fiaként első osztályú szabadjegy járt neki Európába. Szülőfaluja ma Püspök-molnári része. A község helytörté-

A természetjárás alakult benne tudományos érdeklődéssé, arra ösztönözve, hogy érettségi után, 1900-ban beiratkozzon a Budapesti Tudományegyetemre, ahol Lóczy Lajos volt a tanszékvezető...

lyet az ELTE Természetföldrajzi Tanszékének professorai, Székely András és Láng Sándor készítettek 50 éve, 1971-ben „a magyar földrajztudomány nesztorával”, a közel

netével foglalkozó, Kuglics Gábor szerkesztette kugi.blog.hu közread egy közel félórás rádióinterjút, me-

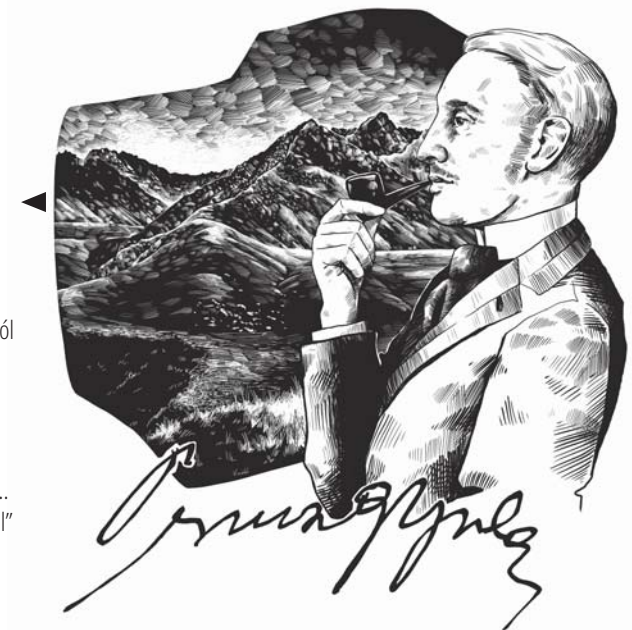
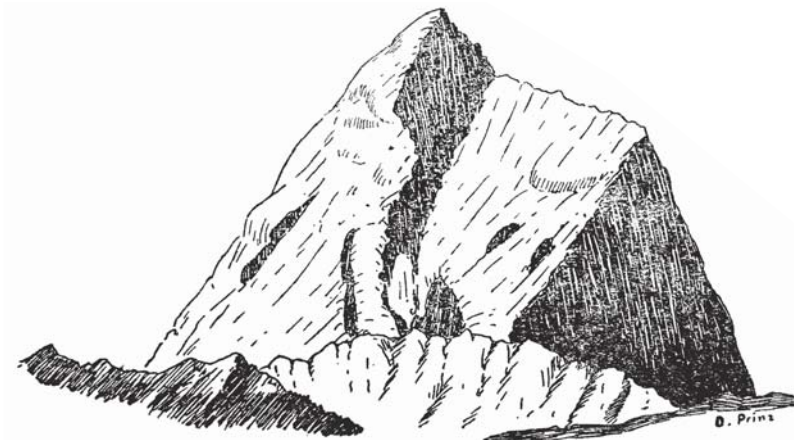
90 éves Prinz Gyulával. Az interjúban Prinz elmeséli, hogy a természetjárás miként alakult benne tudományos érdeklődéssé, arra ösztönözve, hogy érettségi után, 1900-ban beiratkozzon a Budapesti Tudományegyetemre, ahol Lóczy Lajos, a hírneves Széchenyi Béla-féle kelet-ázsiai expedíció geológus-geográfusa volt a tanszékvezető...

„Cholnoky volt az adjunktus, a gyakorlatvezető Lóczy tanszékén – idézi fel Prinz. – A földrajzi gyakorlatokat fölvettem az indexembe és mint első évet a Cholnoky el-

A Lóczy-hegy nyugat felől

1906. június 20-án „vázlatkönyvemmel, iránytűmmel felkusztagtam egy 3200 m. magas sziklacsúcsra. Gyönyörű panorámát láttam onnan. Az első öröömöm az volt, hogy egészen jól láttam nem is nagyon messze tőlem azt a hegykolosszust, a mely Narinszkoje-ből jövet állandóan lekötötte a figyelmemet. Élvezettel rajzoltam le a magas hegy zöldes-fehér firnfüggőnyeit, meredek fekete sziklafalait, éles bordáit... Széles, óriási meredek falu talapzatot nyugszik a hatalmas piramis, szinte tűhegyesre kiékelődve. Nyugaton és keleten ezek a falak majdnem teljesen függőlegesek... Ezt a hegyóriást mesterem tiszteletére Lóczy-heggynek neveztem el”

Idézet és rajz: Utazásaim Belső-Ázsiában
A Lóczy-hegy mai neve minden bizonnyal Moldo-Bashi (4622 m), s a Jetim-hegységben magasodik (41°33'0.71"N, 76°53'9.05"E)

◀ Égig érő réteken

A Tien-sanban a hullámos fennsíkokat, a kirgiz pásztorok féltett legelőit szüirtöknek hívják. Az itteni „utazás olyan természeti szépségeket, látványokat nyújt, a melyet a Föld semmiféle más vidéke. Nem a szépség mértékét értem ez alatt, hanem a látványosságok sajátosságát. Mert más ám az, ha az ember a Mont-Blanc tetején van, vagy pedig ugyanolyan levegőben és magasságban ingoványos réteken lovagol”

Vándorlások Magas-Ázsia fensíkjain
Grafika: Karikó Szabolcs – www.skariko.com

kergetett azzal, hogy az nem első-
vesnek való, az harmadéveseknek
való. – De hát – mondom –, azt
én tudom már.

Így kerültem Lóczyhoz. Ez volt
az a nevezetes találkozásom a Lóczy-
val: – Mi akar maga lenni?

– Egyetemi tanár akarok lenni,
a geográfiából. Lóczy a következőket
mondta: – Fiam, ha erősen akar
valamit, és komolyan veszi, azt el
is érheti. A földrajzhoz elsősorban
geológusnak kell lenni. A föld
története nélkül, a föld szer-
kezete nélkül a földnek a ké-
pét, arculatát magyarázni nem
lehet. Első két évben menjen
geológiát tanulni.

Így kerültem Koch An-
talhoz”, a földtani-öslénytani
tanszékre. Később Breslauban
(a mai Wrocławban) tanult,
itt szerezte meg az egyetemi
doktori fokozatot is. 1904-ben, 22
évesen tért haza, hogy Koch mellett
a budapesti egyetem legfiatalabb
adjunktusa legyen.

1905 őszén – meséli Prinz –
„Lóczy magához hívatott azzal,
hogy egy közép-ázsiai expedíciót
szántam önnek. Elmondta, hogy
Belső-Ázsiába megyek dr. Almásy
György úrral. Azután krétát fogott,
felrajzolta a fekete táblára a nagy

ázsiai hegyrendszereket, és elmon-
dott egy csomó problémát, melynek
megoldására törekednem kell. Ez
volt az utra való.”

Almásy György, az Afrika-kutató
Almásy László édesapja 1900-ban
már vállalkozott egy közép-ázsiai
expedícióra, így 1906 májusában
az ifjú Prinz társaságában már má-
sodszor vágott neki a Tien-san is-
meretlen vidékeinek. Az Almásy-
expedíció azonban „a Fergánából

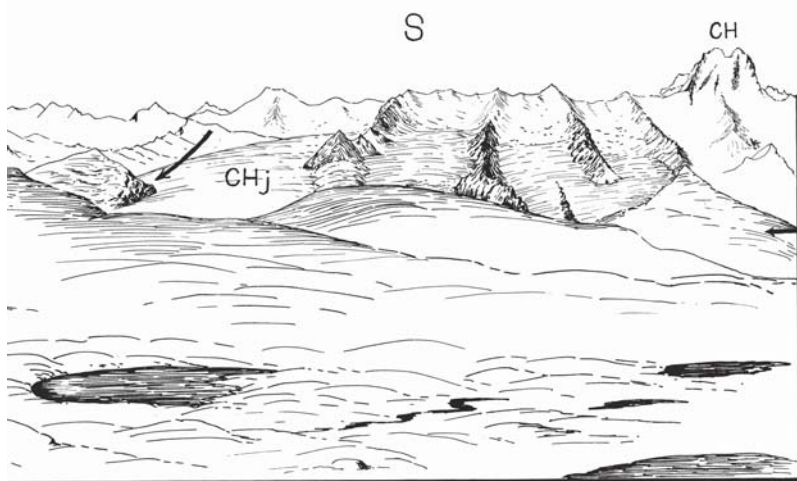
**„Lóczy rögtön ajánlotta, hogy most
önállóan, saját tervem szerint menjek
még egyszer Közép-Ázsiába.
Az Akadémiánál 3000 ezer korona
stipendiumot eszközölt ki számomra,
ennek következtében könnyű volt
felszerelődnöm egy második útra,
s akkor elindultam egyedül.”**

a Keleti-Tien-Shánba ment – idézi
fel Prinz –, nem oda, ahová énne-
kem kellett volna mennem, mert
neki a legfőbb vágya a maralszarvas
volt. Mondhatnám, az én számomra
nem jelentett sokat.” Október elején
„Almásy elegánsan, el kell ismernem,
zsebébe nyúlt, a visszautazásnak a
költségeit kifizette nekem. Akkor
gondoltam, na, most végre itthon
vagyok!”

Prinz abban bízott, hogy a nyá-
ron járhatóan, vadvízű Száridsász
(Sary-Jaz) még feltáratlan szurdokait
télien, a folyó jegén előrejutva, köny-
nyebben bejárhatja. „Néztem a hő-
mérőmet, 30 fok. Hát gyereink
csak! ...felszerelkeztem Almásy
költségén még jó medvebőr háló-
zsákkal, s elindultam a téli expedi-
cióra a Narinon át a Száridsászba.
Kirgizemmel pár szót beszéltem:
– Jössz velem? – Megyünk! Hát

kisült azonban, hogy hiába
volt a Száridsász szurdoká-
ban 40 °C-os hideg, az a zúgó
folyam bizony nem volt be-
fagyva, csak úszkáltak a jégt-
áblák benne.” Útjukon ezért
hol lenn a jégpárkányokon és
a kötömbökön csúsztak-mász-
tak, hol pedig magasan a sziklás
hegyoldalon kapaszkodtak elő-
re, lovaikat vezetve.

Első expedíciójáról Prinz 1907
legelső napjaiban érkezett haza, de
már a visszaúton gondolkodott.
„Lóczy rögtön ajánlotta, hogy most
önállóan, saját tervem szerint menjek
még egyszer Közép-Ázsiába. Az
Akadémiánál 3000 ezer korona sti-
pendiumot eszközölt ki számomra,
ennek következtében könnyű volt
felszerelődnöm egy második útra,
s akkor elindultam egyedül.” Az

◀ **A Cholnoky-hegy kettős csúcsa**
1906. szeptember 12-én „megérkeztünk a
Kogelecsáb-ra. Itt nagy fensíkot találtunk,
tömeges kisebb-nagyobb tóval ékesítve.
Mögötte pedig a Koksál olyan csúcsokat
emelt a magasba, amelyek igazán
megleptek bennünket.” „...a 6000 méteres
óriások közé tartozó kettős csúcsot
CHOLNOKY-csúcsnak nevezem. A hegyes
szirt az orosz és kínai birodalmak határán
bizonyára belát a Taklamakán sivatagába.”

Prinz Gyula dr. levele a Tien-sanból, 1906; Úti
jegyzetek Közép-Ázsiából, 1906; Prinz Gyula
panorámarajza, a XII. alsó tábla részlete

A Cholnoky-csúcs ma Kyzyl-Asker (5842 m) néven
ismert, s a Kokshaal-Too második legmagasabb
csúcsa (41° 1'39.92"N, 77°20'7.84"E)

◀ **A „Tien-shán gyöngye, a Lilly-tó”**
1909. szeptember 6-án Prinz az Atbasi-
folyó környékén járt. Egyik mellékvölgyét
a kirgizek Köl-törnek (=tővölgy) nevezték,
ezért elhatározta, hogy felkeresi. „Toll
nem írhatja le azt a meglepetést, melyet
a felejthetetlen látvány okozott itt.
Sötétkék hatalmas víztükör volt előttem,
változatos sziklafalak között. A háttérben
hómezők csillogtak. A Tien-shánban ...
ritka jelenség az ilyen alpesi tó. Ez pedig
igazán a Tien-shán gyöngye... Legyen
a neve Lilly-tó. Ifju feleségem bizonyára
legjobban érdemli meg, hogy ilyen szép
emléke legyen fáradtságos kutatásaimnak
területén, a magas »Ég hegyeinek«
belsejében”

Utazásaim Belső-Ázsiában, 1911; Prinz Gyula rajza egyik vázlatfüzetéből
A tavat ma Ozero Kul'tor (=Köl-Tör tó) néven találhatjuk meg legkönyebben a digitális térképeken
(41°21'48.61"N, 76°37'32.41"E).

Lilly és Gyula ▶

„Nagymamám, Lord Margit szüleinek a Vérmező úton volt
háza. (Ez most a Széll Kálmán tér oldala) – idézi fel egy
levelében Prinz Gyula unokája, dr. Prinz Gyula. – A tér
helyén korábban téglagyár állt, és amikor ez megszűnt,
teniszpálya, illetve télen korcsolyapálya lett. Tudomásom
szerint itt ismerkedett meg nagyapám a nálánál 10 évvel
fiatalabb nagymamámmal... Első lakásuk a közeli Mátrai
utcában volt, később vásárolta dédapám azt
a Pauler u. 10-es házat, ahol nagyszüleim mindig éltek.”

1909-es „második utazás teljesen
nyári utazás volt, tavasztól késő
őszig keresztül-kasul jártam – szinte
azt mondhatnám, keresve az összes
fehér foltokat, ahol még senki se
járt – azt a területet, amely a Ta-
rim-medencének a nyugati fele.”

Hazatérése után 1912-ig maradt
a budapesti egyetemen. Később a
tanárképző főiskolán, majd a po-

zonyi, pécsi és a kolozsvári egye-
temeken tanított. A Szegedi Tudu-
mányegyetemen 1945-től vezet-
te a földrajzi tanszékét egészen 1958-
as nyugdíjazásáig. A rétegtani és
geológiai kérdések után behatóan
foglalkozott a földrajz valamennyi
ágával, köztük a településföldrajzot
is eredményesen művelte.

Az 1973. évet kitartóan vé-

gigjárva annak utolsó napján tá-
vozott. Gyászjelentésének idézete
Ázsia szívében című könyvének
előszavából köszönt vissza: „Nem
ismerek édesebb örömet, mint
amikor viharvert koporsóforma
kis sátram cövekeit ismeretlen
hegyek oldalába verhetem. Ázsia
belsejének hegyóriásai visszacsá-
logatnak jeges karjaikba!”

A Magyar Földrajzi Múzeum földRajz című időszaki kiállításán

Prinz Gyula öt szerkezeti panorámarajza tekinthető meg, valamint a Cholnoky-csúcsot
és a Lilly-tavat bemutató két rajz vázlatfüzete.

A kiállítás meghosszabbított ideig, 2021. június 1-jéig látogatható

LEVICZKI ANITA
GEOGRÁFUS, MÚZEUMI ADAT-
TÁROS A MAGYAR FÖLDRAJZI
MÚZEUMBAN
WWW.FOLDRAJZIMUZEUM.HU